

ЭТНАКУЛЬТУРНАЕ Выхаванне ў Музеі: з вопыту працы Фальклорнага калектыву ГМКГА “Талака”

Прапануем разгледзець тэму на прыкладзе супрацоўніцтва фальклорнага калектыву, які дзейнічае пры Гомельскай маладзёвай краязнаўчай грамадскай арганізацыі (далей – ГМКГА), «Талака» і філіяла дзяржаўнай установы культуры «Веткаўскі музей стараабрадніцтва і беларускіх традыцый імя Фёдара Рыгоровіча Шклярава» ў Гомелі.

Філіялам музея пастаянна арганізуюцца святы і імпрэзы, якія папулярызуюць эстэтычныя каштоўнасці аўтэнтычнай традыцыйнай культуры. Такія мерапрыемствы ўключаюць лекцыі, расповеды, прагляды дакументальных фільмаў па традыцыйнай культуры, спевы, танцы. Прыклады наступныя: фестываль традыцыйнай народнай каляднай песні «Каляда, Калядзіца, добрая маладзіца!»; гарадскі вакальны конкурс сярод вучняў школ г. Гомеля «Эх, Каляда, Калядзіца!»; «Стрэчанскія свечкі»; «Гуканне вясны»; «Жаніцьба коміна»; батлеечныя прадстаўленні; майстар-класы па вырабу лялек, пісанак; музычныя вечары. Часта ў дапамогу супрацоўнікам музея запрашаюцца ўдзельнікі фальклорнага калектыву ГМКГА «Талака», у тым ліку на адкрыццё тэматычных выстаў.

Наша праца з калектывам пачалася вясной 2010 года, сістэматычныя заняткі і супрацоўніцтва з філіялам музея – з верасня таго ж года. Складаецца калектыў пераважна з гарадской і сельскай моладзі, якая атрымлівае адукацыю і працуе ў Гомелі. Узрост удзельнікаў дазваляе выконваць амаль усе жанры традыцыйнага песеннага фальклору (калі параўнаць з працай з дзецьмі, то там узнікаюць пэўныя ўзроставыя абмежаванні). Праўда, з-за таго што большая частка каляндарна-абрадавых песень – жаночыя, без увагі могуць заставацца хлопцы. Але гэтае пытанне вырашаецца пазаабрадавымі жанрамі.

Крыніцы папаўнення рэпертуару – экспедыцыйныя матэрыялы «Талакі» (трэба адзначыць, што ўдзельнікі калектыву актыўна займаюцца экспедыцыйнай дзейнасцю), архівы «Талакі», аддзела традыцыйнай народнай творчасці ўстановы «Гомельскі абласны цэнтр народнай творчасці», асабісты архіў кіраўніка.

Геаграфія песень, якія вывучаюцца, – тэрыторыя Гомельскай вобласці, на якой “сустракаюцца” два вялікія арэалы – Палессе і Падняпроўе. Вядома, не вельмі лёгкая задача вывучаць песенныя стылі гэтых рэгіёнаў, бо яны вельмі розныя, аднак, тым большае задавальненне атрымліваюць выканаўцы, калі мэта дасягаецца. Так, адна з дзяўчын з радасцю і нават гонарам адзначыла, што мы можам пацягацца з бабулямі-носьбітамі, калі чарговы раз праслухоўвала якасны запіс аўтэнтчнага выканання.

Рэпертуар падбіраецца сезонна, «па патрабаванні». Перад Калядамі развучваюцца калядныя песні, перад пачаткам вясны – загуканні, вясновыя карагоды і г.д. Пры такой арганізацыі працы ва ўдзельнікаў ёсць канкрэтная матывацыя – вывучыць твор, каб потым выканаць яго на свяце, імпрэзе.

Працэс падрыхтоўкі рэпертуару звычайна пачынаецца з пошукаў песеннага матэрыялу. Варта адзначыць, што пры вывучэнні аўтэнтычнага фальклору самы мэтазгодны варыянт – сістэма вуснага навучання, якая ў нашым варыянце выглядае прыкладна так:

- пошук і тэхнічная апрацоўка аўдыязапісаў;
- расшыфроўка тэкстаў і складанне спеўнікаў са словамі;
- развучванне песень з аўдыязапісаў і з голасу. Як паказвае вопыт працы, у пачатку навучання значна лепш успрымаецца матэрыял з «жывога голасу», чым з запісу, а на наступных этапах ужо можна больш працаваць з аўдыя;
- «натуральны адбор» рэпертуару – не ўсе песні «прыжываюцца» ў калектыве – дзе тэкст не падабаецца, дзе напеў пакуль успрымаецца складана, але такія песні не «выкідваюцца» назаўжды, а проста адкладваюцца на наступны раз. Існуе думка, што рэпертуар трэба падбіраць адпаведна творчым здольнасцям выканаўцаў [1; с. 26]. Аднак, калі бярэцца больш складаны твор (вельмі часта па запыце саміх спевакоў), удзельнікам калектыву даводзіцца знаходзіць у сябе новыя магчымасці для выканання, а выкладчыку – прымяняць больш разнастайныя метады навучання. Як ужо адзначана, калі патрэбнага ўзроўню не ўдаецца дасягнуць адразу, да гэтага твора можна вярнуцца пазней;
- выкананне вывучанага на свяце, імпрэзе;
- вяртанне да вывучанага матэрыялу прыкладна праз год – з паўторам каляндарнага сезону.

Навучанне мы праводзім без прымянення нотнай сістэмы, якая не адаптаваная да беларускай песеннай традыцыі. У нас няма падзелу на партыі, ніжнія і верхнія галасы. Вядома, галасавы апарат кожнага чалавека ўнікальны, мае свае асаблівасці, у тым ліку і тэсітурныя. Аднак строгае замацаванне за якой-небудзь пэўнай партыяй забірае ў чалавека свабоду выканання, заціскае ў пэўных рамках. Гэта немагчыма ў беларускай песеннай этнафоніі, для якой характэрная ўнутраная свабода – імправізацыйнасць мелодыкі, рытмікі, голасавядзення. Менавіта гэтая імправізацыйнасць – вытанчаная мелізматыка, нетэмпераванасць музычнага ладу, невялікія адхіленні ў метрарытме – стварае асноўную праблему пры натацыі. Пры выпісванні ўсіх гэтых тонкасцяў нотны тэкст становіцца вельмі складаным для прачытання. Калі ж успрыманне

адбываецца вусным шляхам, навучыць пералічаным асаблівасцям нашмат прасцей, вядома ж, пасля ўсведамлення чалавекам асноўных характэрных рыс, «законаў» песеннай традыцыі вуснага тыпу.

Песні нашага рэпертуару мы стараемся выконваць адрасна, падстаўляючы імёны знаёмых. Напрыклад, у працэсе развучвання карагода «Ні лятай-ка, галачка» абраду «Ваджэнне і пахаванне стралы» в. Неглюбка Веткаўскага раёна Гомельскай вобласці [I] замест Ляксейкі Васільевіча і Воленькі Іванаўны мы падставілі імёны нашых сяброў. Такім чынам значна ўзрасла зацікаўленасць выканаўцаў і больш паспяховым было навучанне. Потым, пры ўдзеле ў абрадзе, мы вярнулі першапачатковыя імёны, каб не было адрозненняў ад варыянту, які спяваюць мясцовыя выканаўцы.

Лічым важным адзначыць, што шчадроўкі таксама патрабуюць адраснасці, калі падстаўляюцца імёны тых людзей, каму спяваецца віншаванне. У «Талакі» склалася традыцыя шчадравання 13 студзеня на Цэнтральным рынку г. Гомеля. Зразумела, што шматразовае выкананне адных і тых жа песень на працягу аднаго дня паступова надакучае. Таму ўдзельнікі калектыву пачынаюць крыху змяняць словы, прыдумваць новыя радкі. Так, адзін хлопец распавёў, як калісьці на рынку праспявалі ў шчадроўцы пра мандарыны. Мы лічым, што такі сродак актуалізацыі традыцыі мае месца быць.

Каб разабраць тэкст песень, якія вучым, мы даволі часта выкарыстоўваем як сродак навучання наступны варыянт перакладу. Напрыклад, каб разабраць сэнс тэксту карагоду «Як успашым мы полячка» («Ваджэнне і пахаванне стралы», в. Неглюбка) [II], мы «пераклалі» яго на сучасную беларускую мову наступным чынам:

Арыгінал	Пераклад
<p>Як успашым мы полячка, Эй, полячка, эх, ці мне, полячка. Як пасеем мы семячка. Маё семячка лучшэ ўсех. Як унадзіўся чыйсь казёл. Як вазьму ж(ы) казла за рага, Павяду ж(ы) каз(ы)ла да тарга, Вазьму ж(ы) за казла тры рубля, Вазьму за рубля тры зялля: Перва зяліла – бяліла, Другоя зяліла – чарніла, Трэця зяліла – красіла. Я й бялілячкам набялюсь, Я й чарнілячкам начарнюсь,</p>	<p>Дзяўчына засеяла поле. Туды павадзіўся хадзіць нейкі казёл. Гаспадыня поля праявіла прадпрымальніцкія рысы – казла прадала, а на выручаныя грошы набыла добрую касметыку.</p>

У выкананні песні значная роля належыць запявалу, зачынальніцы. Яна задае вышыню гуку, тэмп, настрой, «вядзе» за сабой калектыў на працягу ўсяго твора. У пачатку развучвання ролю запявалы павінна выконваць больш здольная спявачка, якой трэба лепш за ўсё арыентавацца ў творы. У нашым выпадку гэта кіраўнік калектыву. Для актывізацыі працэсу можна выкарыстоўваць пачарговае зачынанне радкоў. Калі песня ўжо дастаткова развучаная, вызначаецца «адказны» за яе. Гэта можа быць чалавек, найбольш прасякнуты песняй, які лепш за іншых можа перадаць характар твора.

На рэпетыцыях кіраўнік павінен ствараць спрыяльную творчую атмасферу. Так, падчас спеваў на нашых занятках некаторыя ўдзельнікі займаюцца вышыўкай, вязаннем, ткацтвам. Гэтым дасягаецца атмасфера, блізкая да традыцыйных вячорак, калі за працай гучалі песні.

Безумоўна, найлепшае сродак навучання – спевы ў натуральных умовах разам з носьбітамі. У выпадку ўдзелу ў імпрэзах, што арганізуюцца сумесна з філіялам Веткаўскага музея, таксама складаюцца спрыяльныя творчыя ўмовы, аднак, у адрозненне ад традыцыйных свят, з'яўляюцца гледачы, якія аказваюцца не ўцягнутымі ў працэс. Так атрымліваецца з-за таго, што музей – установа адкрытая, публічная, і на імпрэзы могуць прыходзіць людзі, якія вельмі мала ведаюць пра традыцыйную культуру. Аднак, як паказвае практыка, некаторыя з такіх гасцей потым праяўляюць актыўную зацікаўленасць і ўжо на наступных святах з'яўляюцца не толькі гледачамі, але і імкнуцца быць задзейнічанымі ў працэсе.

Асаблівасць функцыянавання нашага калектыву заключаецца ў вывучэнні розных праяў народнай творчасці, якія ў натуральных умовах неаддзельныя ад аднаго. Так, на Каляды разам з песнямі мы рыхтавалі батлеечнае прадстаўленне па традыцыйным сюжэце пра цара Ірада.

Традыцыйныя святы, зладжаныя «Талакой», не абыходзяцца без побытавых танцаў, якія загадзя развучваюцца на спецыяльных занятках. Калі ж танцы – частка святочнай праграмы, зладжанай у музеі, да іх можа далучацца любы жадаючы, бо арганізацыя ідзе такім чынам, каб чалавек меў магчымасць развучыць невядомы яму танец.

Праца з аўтэнтычнай традыцыйнай культурай – справа адказная. Фальклор – гэта глыбінная жывая з'ява, і многія старадаўнія песні актуальныя да нашага часу. Людзі, якія дакрануліся да праяў традыцыі, часта адкрываюць для сябе невядомы свет, які іх усё больш зацягвае. Такое ўдзеянне заўважна нават знешне – паступова змяняецца паўсядзённы стыль адзення чалавека, яго знешні выгляд (напрыклад, дзяўчаты адрощваюць доўгія валасы, каб заплятаць косы, часцей апранаюць спадніцы). Задача кіраўніка фальклорнага калектыву і супрацоўнікаў музея ў этнакультурным выхаванні бачыцца нам як раз у тым, каб дапамагчы

ўбачыць сапраўдную каштоўнасць і глыбіню культурнай спадчыны людзям, якія прыходзяць у музей.

Спіс літаратуры

1. Аляхновіч, А.М., Сучкоў, І.І. Методыка асваення фальклорнай спадчыны. Дапаможнік для фальклорна-этнаграфічных калектываў. Рэд. Л.Ф. Савіцкая. – Мінск, 1998. – 30 стар.

Пашпартызацыя песень:

I. Зап. у 2003 г. у в. Неглюбка Веткаўскага р. ад групы спявачак. Архіў ГМКГА «Талака».

II. Зап. В.В. Калацэй у 2005 г. у в. Неглюбка Веткаўскага р. ад групы спявачак.

Балыш А. С.

ВЫКАРЫСТАННЕ ЭЛЕКТРОННАГА РЭСУРСА ЦЭНТРА ІНФАРМАЦЫЙНА-КАМУНІКАТЫўНЫХ ТЭХНАЛОГІЙ МУЗЕЯ ў МУЗЕЙНЫМ ПАКАЗЕ МЕМАРЫЯЛЬНЫХ ЗАЛАў ЛЕПЯШЫНСКІХ

Апынуўшыся ў XXI стагоддзі, міравая супольнасць ужо пераступіла мяжу пераходу ад “індустрыяльнага” к “постіндустрыяльнаму” грамадству, адной з мадэлей якога з’яляецца “інфармацыйнае грамадства”. Гэты працэс не мог не закрануць музейнай дзейнасці: роля і месца музеяў у грамадстве змяняецца. Неабходнасць тэхнічнай мадэрнізацыі абумоўлена ўмовамі функцыянавання і дзейнасці музеяў. Сення музей з’яўляецца адкрытай установай, якая павінна прадастаўляць дакладную інфармацыю аб чалавеку і навакольным свеце ўсім жадаючым, у тым ліку і даследчыкам гісторыі музейнай справы. Даволі часта, трапляючы ў музей, вучоны сутыкаецца з шэрагам праблем. У першую чаргу, гэта праблемы пошуку неабходнай інфармацыі. Музей вядзе вялікую колькасць дакументацыі, запісы ў якой часта дубліруюцца, і даследчык павінен марнаваць час для адбору неабходных яму звестак.

У Кармянскім раённым мемарыяльным музеі П.М.Лепяшынскага створаны ўсе спрыяльныя ўмовы для ўкарання інфармацыйных тэхналогій у музейнай справе. Музей удзельнічаў у міжнародным праекце «Развіццё інфармацыйных тэхналогій і даследчай сеткі па Чарнобылю (ICRIN)». У выніку рэалізацыі праекта быў створан цэнтр інфармацыйна-